

Péntek János

A hungarológia dilemmái kisebbségben - különös tekintettel a magyar nyelvtudományi kutatásokra -

1. A tudomány olyan szeretne lenni, mint a formalizált nyelvek: független a kontextustól, a körülményektől. Vannak tudósok, akik a tárgyilagosság, a függetlenség pózában tetszelegve meg vannak győződve arról, hogy ők ezt el is érték. Ezt az ideált bizonyára a természettudósok közelítik meg leginkább, bár - mint századunk sok példája mutatja - a fizikusok vagy a biológusok sem mindig maradhattak "tiszták".

A humán tudományok művelői mindig fertőzékenyebbek az ideológiáktól, mindig ki vannak téve a csábításnak vagy a kényszernek, hogy ilyen vagy olyan szolgálatot vállaljanak. Még fokozottabb ez a kihívás a nemzeti tudományok esetében, amelyek képviselői többféle csapda és terelőfal veszélyeit kénytelenek megélni, ki-ki a maga emberi módján. Vannak persze szerencsésebb nemzetek, amelyeknek nemzettudata lehiggadt, és ennek megfelelően a nemzeti tudományokban megnyilatkozó reflexeik is kellő mértéktartásról, de határozottságról is tanúskodnak.

Nálunk ez távolról sincs így. Jól emlékezhetnek a jelenlevők a két évvel ezelőtti kissé provokatív vitára a magyar nemzetkaraktertológiáról, amelyet a HONT közgyűlésén már csak néhai kedves kollégánk, Fülel-Szántó Endre kezdeményezett. A tanulság, mint bizonyára emlékeznek rá, az volt, hogy hovatovább a nemzet és a nemzettudat is a véleményeket megosztó és provokatív téma, hát még a nemzetkarakterológia.

A pillanat, a mostani történelmi helyzet, amelyről nem tudjuk, hosszú lesz-e vagy rövid, azt sem, milyen irányba fordul, mégis szerencsésnek mondható, hogy legalább beszélhet, írhat, elemezhet ebben a tárgykörben is az érdekelt szakember, nem kell hamis tilalomfákhoz igazodnia.

A hungarológiai tudományok művelését befolyásoló, meghatározó körülmények még kiélezettebbek kisebbségi helyzetben. Az előny talán csak annyi, hogy bár szokás kettős identitásról beszélni, ez inkább a polgári identitás kettős kötődésére vonatkozik, a nemzettudat zavarai kevésbé érzékelhetők, mint az anyaországban. Bár az sem föltétlenül megnyugtató, hogy a nemzettudat a veszélyeztetettség miatt fölértékelődik, túl érzékennyé, görcsössé, védekezővé válik. Mindez a magyarságtudomány művelésében is érezteti hatását.

2. Az objektív, tiszta, kortól, helyzettől és hatalomtól független tudományművelés hiú ábránd tehát ebben a helyzetben, mint ahogy illúzió a tudományok nemzetközisége, az, hogy a tudomány a nemzetek fölött áll. Az

előítéletek és az elfogultságok állandóan jelen vannak és működnek, akár személyről, akár művekről, iskolákról, vagy intézményekről legyen szó. Ez nyilvánul meg a mítoszokban és tabukban egyaránt, a hittételként kezelt szakmai hipotézisekben, a hatalommal argumentált elméletekben, az elvtelen, maffiaszerű szakmai csoportosulásokban, a gőgben és az alattvalói alázatban, a konformizmusban és a szervilizmusban.

A nemzetiségi kultúra és annak részeként a tudomány már kiterjedésében, keresztmetszetében is szűk, belterjes. Függő helyzete és veszélyeztetettsége miatt pedig - úgy tűnik - örök védekezésre, öngazolásra, adatmentésre, szolgálatra kényszerül. Ez az oka, a magyarázata annak, hogy nem képes kellőképpen tagolódni, nem képes az egyes szaktudományok területét átfogni, amit pedig eredményekben realizál, abból kevés jut el a tudomány egyetemes vérkeringésébe.

Mi egyáltalán a kisebbségi tudomány? Általánosabban az anyanyelvű tudományművelés, amely elhatárolódik az illető ország hivatalos, államnyelvi tudományművelésétől, esetenként pedig a nemzetközileg preferált nyelvektől is. Pontosabban azoknak a szakembereknek a tudományos működése tartoznék ide, akik kisebbségi helyzetben élnek, és nem mondanak le az anyanyelvű publikálásról, de más nyelvektől sem zárkoznak el. Szűkebb, immár harmadik értelmezésben, a kisebbségi hagyomány, kultúra és társadalom kutatását jelenti, nyelvtől függetlenül. Esetünkben a magyarságtudományt és a hungarológiát, amennyiben a magyarságtudományban a nemzeti jelleget érezzük relevánsnak, a hungarológiában pedig az egyetemességet, az egyetemességbe való bekapcsolódás igényét. A kisebbség-tudomány pedig ennél is szűkebb körű szociológiai és politológiai diszciplína.

A nyelvvel kapcsolatban nem éréktelen arra utalni, hogy az anyanyelvi képzés korlátozottsága és hiányosságai miatt a kutatók anyanyelvi szaknyelvi tudása hézagos, esetenként regionális, gyakran terminológiájában és szerkezetében is az államnyelvi minta (szerencsésebb esetben valamely, a nemzetközi érintkezésben használt idegen nyelvi minta) szolgai fordítása, követése. Másrészt a kultúra szűk volta miatt a szerzők stílárius kompromisszumra kényszerülnek. Mivel közvetlenül hatni, használni szeretnénk, rendszerint tudatosan arra törekednek, hogy publikációik szövege a nem szakmabeliek számára is olvasható, vonzó legyen. Nem vagy csak ritkán válik el stíláriusan egymástól a szaknyelv és a tudományközvetítés, tudománynépszerűsítés nyelve. Ez is magyarázza egyebek mellett az elmúlt évtizedek Kritérium-kiadványainak közönségsikerét. Ebben a törekvésben is kísérthet persze a regionalizálódás vagy éppen a provincializálódás veszélye, amelyet nem is képesek teljesen elkerülni a kisebbségi kiadványok.

Általánosabb dilemmája a vázolt helyzetnek a professzionalitás igénye, a polihisztorkodás gyakori kényszere és a dilettantizmus veszélye. Mitizált személyé vált az erdélyi polihisztor, az olyan személyiségek, mint Benkő József vagy Brassai Sámuel, akik több tudományban alkottak jelentőset. Bár ez anakronizmus, századunkban sem szűnt meg a polihisztorkodás, sőt a helyzet olyanokat is rákényszerít a mindenes szerepre, akik jól látják ennek korlátait és veszélyeit. A magyarságtudományban pedig, olyan területeken különösen, mint a helytörténet, a folklorisztika, a néprajz vagy a dialektológia (vagy akár az onomasztika), az önkéntes gyűjtők, közreműködők jó szándékú és többnyire eredményes tevékenysége növeli a dilettantizmus és provincializmus kísértését. A nyelvtudományban is kísért ez a veszély az említetteken kívül olyan alkalmazott nyelvészeti területeken is, mint a nyelvművelés, a szociolingvisztika, a nyelvtervezés vagy a nyelvpolitika. A nyelvhez mindenki ért, és ezen az alapon néha elképesztően dilettáns szövegekkel találkozunk a sajtóban, néha pedig még önálló kiadványokban is.

3. A polihisztorkodáshoz viszonyítva más fajta végletet képvisel az egyszemélyes intézmény vagy az intézménnyel fölerő tudományos személyiség mítosza. A magány heroizálása nem indokolatlan ugyan, ám ez is a helyzet kényszerűségéből fakad, a valódi intézmények hiányából. Tény, hogy Erdélyből is több olyan ismert személyiséget említhetünk, akinek szakmai önéletrajza egyben az illető szaktudomány története jó néhány évtizeden át. Nem véletlen, hogy a néprajzot és a folklorisztikát, amelynek csak 1940 és 1950 között volt egyetemi kerete, két olyan személyiség képviseli, mint Kós Károly és Faragó József, a történelemtudományban, amely az Erdélyi Múzeum-Egyesület megszűnte után szintén önálló intézmény nélkül maradt, Jakó Zsigmond tekinthető ilyen egyszemélyes intézménynek. A magyar nyelvészetben a két háború közötti szinte teljes hiány után a negyvenes évektől szerencsés körülménynek tekinthető, hogy egyszerre volt jelen a kiemelkedő személyiség Szabó T. Attilában és az iskolának tekinthető tanszék és akadémiai intézmény, amelynek szervezésében és irányításában Márton Gyulának voltak kiemelkedő érdemei.

Könnyű belátni, hogy az eredményeiben egy intézménnyel fölerő személyiség kiemelkedő fontosságú a nemzetiségi kultúrában. Ám az igazi kutató és oktató intézmény hiánya hosszú távon tanítványok hiányát jelenti, munkatársak hiányát és a jövő hiányát. Sőt az igazán nagy művek, mint az egyéni munkaként megtervezett és elindított *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, maguk hozzák létre nem hivatalos intézetüket, maguk toborozzák a munkatársakat, egyszerűen azért, mert egy ember munkabírása, élete véges.

Mindezt azért mondom el, mert a végső tanulság az, hogy noha minden tiszteletünk és elismerésünk a nagy személyiségeké, és egyáltalán személyiségek, egyéniségek nélkül nincs tudomány, de az intézmények

hiányát ők nem pótolhatják. Csűrynek már Kolozsváron is jelentős volt a tudományos produkciója, de mi ez ahhoz képest, amit csupán egy évtized alatt a debreceni egyetemi tanszéken megvalósított publikációkban is és még inkább tanítványai révén, akik mind a dialektológiában, mind a néprajzban meghatározó személyiségei lettek a következő évtizedeknek. Vagy mennyire meghatározó, ösztönző intézménynek bizonyult igazi tudományos intézetek hiányában a Kriterion Könyvkiadó a hetvenes-nyolcvanas években. Emberi és szakmai méltóságát, egzisztenciális biztonságát adta vissza elhallgatott vagy éppen üldözött kutatóknak, a magyarságtudomány kiválóságainak.

Nem véletlen tehát, hogy a viszonylag szabadabb világban, 1990 után a legfőbb cél az intézményépítés volt: leromlott intézmények megerősítése, évtizedekkel korábban betiltottak újraindítása, újak szervezése. Ezek jórészt olyan szövetségek, egyesületek, amelyek szinte mindennel rendelkeznek, ami működésükhöz szükséges, kivéve a legfontosabbat: az önálló és biztos költségvetési keretet. Tudományos intézetnem létesült, de öntevékenyen, többféle támogatást élvezve újjáéledt az Erdélyi Múzeum-Egyesület, kiadványaival együtt, működni kezdtek olyan munkacsoportok, mint Kommunikációs Antropológiai Munkacsoport, olyan társaságok, mint a Kriza János Néprajzi Társaság, olyan szövetségek, mint az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége.

A fájó hiányok is az intézményekhez kapcsolódnak: az önálló egyetemhez, amelynek pótlására sokféle elképzelés született, valamint egy önálló erdélyi tudományos intézethez, amelyet Faragó József szorgalmaz évek óta. Mindenféle pótlás csak kompromisszum lehet a Bolyai Egyetem esetében. Erről talán nem érdektelen szólni éppen most, az ötvenéves évfordulón. Az önálló egyetemre nem annyira a magyarságtudomány miatt van szükség, hiszen annak megvan a helye a jelenlegi egyetemi keretben is, hanem az anyanyelvű szakemberképzés elengedhetetlen szükségessége miatt, a tudomány és az oktatás anyanyelvi kereteinek biztosítása miatt, a kisebbségi kultúra jövője miatt. Az semmiképpen nem állítható, hogy nincsenek meg a feltételei, sőt éppen a hiány az, amely elapasztja az erőket, törést okoz a generációs váltásban, kint marasztalja az anyaországban és a nagyvilágban tanuló, leendő tudósnemzedéket.

4. Változatos képet mutat és másféle dilemmát képvisel a kutatás és a képzés viszonya az elmúlt évtizedekben. A képzéshez elengedhetetlen az intézményes keret, bár a két háború között volt olyan kísérlet, hogy (György Lajos, Csűry Bálint, Szabó T. Attila és mások révén) öntevékenyen pótolják az egyetemi keretből akkor hiányzó magyarságtudományt, mint ahogy ma is van hasonló törekvés az elitképzésben. A máshol is ismert "láthatatlan kollégium" rendszer tölt be ilyen szerepet, egészében pedig a Collegium Transsylvanicum vállalta föl ilyen értelemben Vencel József örökségét.

Legföltűnőbb a képzés hiánya, amely több nemzedék kiesését eredményezte, a néprajzban és folklorisztikában, amelynek csak a negyvenes években volt egyetemi intézete. Az 1990-ben újraindított egyetemi képzéssel talán sikerül elkerülni a teljes törést. Az irodalomtudománynak szűk keretek között végig megvoltak a képzési feltételei, de éppen a keretek szűkösége miatt egyoldalú maradt. Érezhető, sőt aggasztó a forrásfeltárás, a szöveggondozás, a szövegkritika szakmai hiánya a közép- és fiatalabb nemzedékben. A levéltári feltárásra, kutatásra való felkészítés nincs megoldva sem a nyelvészeti, sem a történelemtudományi, sem a néprajzi képzésben. Így éppen azokon a területeken várható törés a következő időszakban, amelyeken az erdélyi magyarságtudomány hagyományosan mindig jeleskedett, és ahol még bőven volna tennivaló. (Ezt a hiányt csak fölerősíti, hogy e területeken járatos román hungarológusok sincsenek, hiszen sajnos egyáltalán nincsenek román hungarológusok.)

Az egyetemi nyelvészeti képzés gondjai abból adódtak, hogy nem minden diszciplínának volt meg a szakmai háttere. Külső munkatársakat évtizedekig nem lehetett foglalkoztatni, de nem is igen lett volna kiket, a vendégtanári státust is a bukaresti egyetemen hozták létre még a hetvenes években. Így az oktatásban, a tanárképzésben alapvető leíró nyelvészeti, grammatikai, szintaktikai stúdiumoknak alig volt önálló kutatási alapozása, mint ahogy az elméleti tájékozódás sem volt kellő mértékű és korszerű. Noha ezt nem a teóriától való idegenkedés magyarázza elsősorban, hanem a kapcsolatok hiánya és a szakirodalom hiánya. Mindez azzal a megállapítással summázható, hogy a kutatás és képzés elszakadt egymástól, és ez az egyes szakmai pályákon is törést okozott néha, egyfajta szakmai szkizofréniát.

A jelzett egyoldalúság, az egyes szakterületek szűk képvisellete elengedhetetlenné teszi a kapcsolatok kiépítését elsősorban az anyaországgal, de a hungarológia nemzetközi intézményrendszerével is. Ez ma nagyon sokat és sok mindent jelent. Hallgatóink részképzését, cseréjét esetenként az államközi szerződés keretében és az egyes intézményekkel megkötött megállapodások keretében (Eötvös Collegium, Bécsi Finnugor Tanszék); a posztgraduális és a doktori képzésben, a disszertációk megvédésében való közreműködést. Fontos továbbá az állandó vendégtanári jelenlét (egy-egy erre biztosított státusa van a két magyar tanszéknek), a külön meghívások rendszere rövidebb időszakra. Mindebben szerettük volna elkerülni, bár nem mindig sikerült, az esetlegességet, a rendszertelenséget és a tisztán protokolljellegű szerepléseket. Számunkra elsősorban a nálunk hiányzó témák, szakterületek pótlása a fontos, az ami közvetlenül beilleszthető az oktatási programba.

A kapcsolatok nem lényegtelen területe a kölcsönös publikálás és a szakmai tanácskozásokon való részvétel. A publikációkban mindenképpen el

kellene kerülni a regionális leszűkítést akár a témákban, akár a szerzők tekintetében. Az erdélyi kiadványokban is nagyon fontos az anyaországi és a távolabb élő szerzők jelenléte minél változatosabb témakörökben, és az erdélyi szerzőknek is előnyös szakmai szempontból, ha nem csak a helyi kiadványokban publikálnak. Nem is lehet okuk panaszra, dolgozataikat mindenütt szívesen fogadják, bár ez a produkció egyenlőre nem túlságosan látványos.

A továbbiakban még utalni fogok rá, hogy ebben az átmeneti időszakban, amelyet korszakváltás, nemzedékváltás és bizonyára szemléletváltás határoz meg, úgy érezzük néha magunkat, mint az úszó két part között, amikor azt sem tudja biztosan, van-e túlsó part. A hagyomány és a megújulás jelenti a két partot. A hagyomány az előző nemzedéktől ránk maradt örökség, amelyben a jól ismert eredmények mellett adósságok is vannak, olyan adósságok, mint a folyamatosan készülő és megjelenő *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*, valamint a tájnyelvi atlaszok, amelyek közül *A moldvai csángó nyelvjárás atlasza* két kötete a Magyar Nyelvtudományi Társaság kiadványaként jelent meg, akárcsak egészen frissen *A romániai magyar nyelvjárások atlasza* első kötete. Ebben és más kiadványok megjelentetésében továbbra is szükségünk van a központi hungarológiai intézmények támogatására.

Az már a megújuláshoz tartozik, hogy közös kutatási programokban is részt veszünk anyaországi és távolabbi intézményekkel többek között az előnyelv és a népi kultúra vizsgálatában.

6. A hagyományokhoz, az örökséghez visszatérve: a politikai változás idején, 1989 és 1990 fordulóján az előző nyelvész-nemzedék kiemelkedő személyiségei (Szabó T. Attila, Márton Gyula, Gállfy Mózes, Teiszler Pál) már nem éltek, a korábbi intézmények pedig (az egyetemi tanszék, az akadémiai intézet, az intézet kiadványa) már szinte csak kövületek voltak, publikálási lehetőség nem volt, sőt rejtegetni, menteni kellett a meglévő kéziratokat.

Ezeket a kövületeket kellett és kell életre keltetni, úgy megújítani, hogy a hagyományoktól se szakadjanak el teljesen, és főképpen, hogy megőrizzék szakmai presztízstüket, színvonalukat. A kolozsvári iskola egyik fő kutatási területe a nyelvtörténet volt. Kelemen Lajosnak, majd tanítványának, Szabó T. Attilának elévülhetetlen érdemei és eredményei vannak a levéltári források nyelvi anyagának feltárásában, amelynek legjelentősebb eredménye az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár*. Ehhez kapcsolódik a nyelvjárások történeti vizsgálata és a történeti hely- és személynévtan. A folytonosságot ezen a területen maga az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* képviseli, amelynek munkálatai tovább folynak Vámszer Márta és Nagy Jenő irányításával. Egyenlőre megoldatlan a helynévtörténeti és a történeti személynév-anyag

összegző feldolgozása, és - mint jeleztem - a legújabb nemzedék szakmai felkészítése s levéltári munkára.

A dialektológiai kutatás, amely szintén meghatározó volt 1976-ig, Márton Gyula haláláig, látszólag keveset valósított meg a nagy tervekből, elképzelésekből. Sőt éppen a kolozsváriak munkájára számítva a nagy szintézisből is éppen Erdély maradt ki: alig van reprezentálva a *Magyar Nyelvjárás Atlaszában*, teljesen kimaradt Imre Samu nagy szintéziséből (*A mai magyar nyelvjárások rendszere*) és Szabó Józsefnek a magyar nyelvjárászigeteket tárgyaló monográfiájából. Mindez a körülmények szerencsétlen összejárása miatt alakult így (Márton Gyula korai halála, a tájnyelvi atlasz-munkálatok befejezetlensége, ill. a kész kéziratok publikálásának lehetetlensége, a tanszék hirtelen megszűnt létszáma stb.). A változás után, mint az előbbieken utaltam rá, sikerült valamennyit törleszteni ebből a nyomasztó adósságból, és remény van rá, hogy a *Székely Nyelvjárás Atlaszában* kötetei is megjelennek. Remélhetőleg sor kerül a névtani kutatások kiegészítésére és összegzésére is.

Az a szerencsésnek tekinthető helyzet, hogy a nyelvészetnek és néprajznak közös tanszéke van, már önmagában is tovább élteni a Csúry-iskola egyfajta etnolingvisztikai szemléletét, amely néhány modern irányzat törekvéseivel is összehangolható (pl. folklórszövegek szövegnyelvtani és szövegnyelvi vizsgálata, beszéleti szokások kutatása stb.).

A szűkebb értelemben vett dialektológiában már jelzett alapvető kéziratok megjelenése mellett legsürgetőbb az elméleti és módszertani tájékozódás, valamint a szemléletváltás olyan témák tekintetében, mint a nyelvjárások szemantikája, szintaktikája és szövegtana, annál is inkább, mivel az erdélyi nyelvjárások karakterisztikus jegyei és hagyományos értékei is inkább e részrendszerekben rejlenek. A nyelvi kölcsönhatás korábbi leltározó, etimologizáló vizsgálatát az élőnyelvi szociolingvisztikai jelenségek és folyamatok (kétnyelvűség, nyelvi erózió, nyelvcsere) módszeres feltárással és rögzítésével kívánatos folytatni, hiszen ennek tanulságai közvetlenül befolyásolhatják a nyelvtervezést (kisebbségi nyelvpolitikát, nyelvművelést, nyelvapolást) és az anyanyelvi oktatást. Szintén e témakörbe tartozik a névtan művelése: a földrajzi és a személynévgyűjtés eddig elhanyagolt régiókban, hogy mihamarabb lehetővé váljék szintetikus adattárak és elemzések publikálása.

A modern nyelvészeti irányzatok elsősorban a stilsztika és az irodalmi nyelv története művelésében jelentettek termékeny ösztönzést. Az erdélyi nyelvészeti iskolának ez a modern szárnya indulásában Szabédi László nevéhez fűződik, majd - immár három és fél évtizede - Szabó Zoltánéhoz. Szintén ezt a teoretikusabb orientáltságot képviselik Szilágyi N. Sándor már korábban elkezdett és részben publikált fonológiai vizsgálatait, amely az

oktatásban évek óta jelen van, és fokozatosan kutatócsoporttá tömöríti az érdeklődő hallgatókat.

7. Kisebbségi körülmények között az anyanyelv sorsa iránt senki nem közömbös. Emiatt a nyelvészek tevékenysége is gyakran szinte közeletivé, már-már politikai jellegűvé válik. Legalábbis tőlük (azaz tőlünk) várják a nyelvpolitikával, az anyanyelvoktatással, az anyanyelvápolással, a nyelvmentéssel, a nyelvészettel kapcsolatos szakmai, módszertani tanácsokat. Az anyanyelvi oktatással kapcsolatos nyelvi korlátozások és diszkriminatív előírások, amelyeket az új oktatási törvényi megerősített és kiterjesztett, mindenki számára ismertek, ezekről nem szükséges részletesen szólnom. Talán csak azt jelezném mint megoldatlan és kevésbé evidens nyelvtervezési problémát, hogy sem a tankönyvekben, sem az oktatásban, még kevésbé a mindennapi nyelvhasználatban nem sikerült ellensúlyozni a szaknyelvek regionalizálódását, provincializálódását a kisebbségi kétnyelvűség körülményei között.

A nyelvtervezésben fontos elvileg megállapodni abban, hogy a nyelvmegegyezés szempontjából mi az előnyösebb: 1. a régiók nyelvi változatainak önállósítása, kodifikálása? 2. a régióknak az egyoldalú és határozott igazodása, alkalmazkodása a meglévő, anyaország-központú sztenderdhez? 3. a nyelvi sztenderd közösként való értelmezése alapján a normák rugalmasabb kezelésével az anyaországnak és a régióknak egymáshoz való igazodását szorgalmazni? 4. Ez utóbbit egészítené ki a szélső régiók határozottabb diglossziás elrendeződése, amelyben a helyi változatokat a közös sztenderd általános ismerete és használata ellensúlyozná. A szakmabeliek tudják, hogy a vélemények megoszlanak, gyakran élesen ütköznek e kérdések megítélésében. Mi a harmadik és a negyedik alternatívát tartjuk célravezetőnek, amely a régiók nyelvi hagyományait és értékeit sem mellőzi, és nem sérti a relatív nyelvi egységet, egyfajta közös nyelvi eszmény elvét sem. Ezt szolgálná az Értelmező Kéziszótár anyagának tervezett kiegészítése olyan, korábban mellőzött nyelvi elemekkel, amelyek a régiók nyelvhasználatában általánosak, és a közmagyar szempontjából sem idegenek.

8. Befejezésként talán arról sem fölösleges szólni, hogy végre a tudománytörténet is helyet kaphat a szakmai tájékozódásban. Ebben a kegyelet és az emlékezés is megnyilvánul olyan elődeink iránt, akiket elhallgatott az utókor, esetleg a saját koruk is mellőzött, akiknek iskolateremtő szerepük volt, vagy akik éppen egy-egy szaktudomány megalapozói voltak. A tisztelgő és a tisztázó emlékezések sorában említhetem az Oláh Miklós születésének 500. évfordulóján rendezett tanácskozást, az Aranka Györgyre és az Erdélyi Nyelvművelő Társaságra való emlékezést Marosvásárhelyen a kétszázadik évfordulón (1993. dec.), a méltatlanul elfeledett Bálint Gábor ünneplését Szentkatolnán születésének 150.

évfordulóján (1994. ápr.), Csűry Bálint emlékének és iskolateremtő működésének idézésével Szatmárnémetiben és Egriben (1998. ápr.). Ez év (1995) őszén Gyarmathi Sámuelre emlékezünk, elsősorban Nyelvmesterének tudománytörténeti helyét tisztázandó, hogy majd négy év múlva nyelvhasznító munkássága legyen a fő téma.